

Commissie van Aanbestedingsexperts

Advies 692

1. Waar gaat dit advies over?

- 1.1. Ondernemer klaagt dat aanbesteder in deze procedure voor een architectenopdracht geen definitief bouwbudget heeft afgegeven. Ondernemer zou het definitieve bouwbudget nodig hebben om de omvang van de opdracht goed te kunnen overzien.
- 1.2. De vraag die de Commissie aan de hand van dit bezwaar wil beantwoorden is:

Maakt het feit dat aanbesteder op het moment van de uitvraag van de opdracht nog geen definitief bouwbudget kan geven, dat ondernemer niet kan inschrijven op de opdracht?
- 1.3. Het tweede klachtonderdeel betreft de vrees van ondernemer dat hij de opdracht niet kan uitvoeren voor de prijs die aanbesteder conform de door hem voorgescreven bandbreedte in gedachten heeft.
- 1.4. De vraag die naar het oordeel van de Commissie in dit tweede klachtonderdeel beantwoord moet worden is:

Is de bandbreedte die aanbesteder heeft vastgesteld voor het honorarium van de architect in strijd met het proportionaliteitsbeginsel?

2. Hoe luidt dit advies?

- 2.1. De Commissie acht **beide klachtonderdelen ongegrond**.
  - 2.1.1. De Commissie is van oordeel dat de definitieve bouwsom weliswaar een belangrijk element kan zijn voor het bepalen van de omvang van een ontwerpopdracht, maar dat de omvang van de opdracht ook aan de hand van andere richtinggevende elementen kan worden bepaald. Ondernemer heeft onvoldoende onderbouwd waarom de andere richtinggevende elementen die aanbesteder in deze aanbesteding heeft gebruikt niet toereikend zouden zijn om een verantwoorde inschrijving te kunnen doen.
  - 2.1.2. De Commissie is van oordeel dat proportionaliteit maatwerk is. Voor een proportionaliteitstoets zijn de specifieke omstandigheden van het geval relevant. Ondernemer heeft slechts verwezen naar de richtlijnen van de branchevereniging ter onderbouwing van zijn klacht. Richtlijnen van een branchevereniging kunnen een gezichtspunt zijn bij een proportionaliteitstoets, maar zijn niet bepalend. Daarmee heeft ondernemer naar het oordeel van de Commissie zijn klacht over de door aanbesteder vastgestelde bandbreedte voor de op te geven prijs onvoldoende onderbouwd.

3. Wat zijn de relevante feiten?

- 3.1. Aanbesteder heeft op 16 januari 2023 een drietal ondernemers uitgenodigd om in te schrijven op een meervoudig onderhandse aanbesteding voor een

overheidsopdracht voor architectendiensten ten behoeve van de realisatie van een gymzaal. De aanbesteding is voor aanbesteder uitgevoerd door een inkoopbureau.

- 3.2. In het Aanbestedingsdocument van 16 januari 2023 is, onder meer, het volgende bepaald:

1. Inleiding

1.1. Algemeen

(...)

De aanbestedende dienst heeft ervoor gekozen om een meervoudig onderhandse aanbesteding te doorlopen om op deze wijze te komen tot een overeenkomst voor de uitvoering van de architectonische werkzaamheden ten behoeve van de realisatie van gymzaal [Naam gymzaal].

1.2. Aard, omvang en duur van de overeenkomst

De overeenkomst bestaat uit:

- Voorlopig ontwerp en definitief ontwerp,
- Bestek en bestektekeningen,
- Details,

Kortom: complete verzorging welstand t/m omgevingsvergunning.

Er is geen sprake van samenvoegen, het betreft steeds één type advisering voor één opdrachtgever. Voor de start van de werkzaamheden geldt een startdatum van 15 maart 2023. Voor het opleveren van het VO geldt een uiterlijke datum van 5 april 2023. Voor het uitwerken van VO naar DO geldt een maximale termijn van 6 weken.

1.3. Doelstelling van de aanbesteding

Door middel van deze aanbesteding wil de aanbestedende dienst de voorbereidingen voor de realisatie van de gymzaal naar de volgende fases brengen. Het voorlopig ontwerp zal worden gebruikt voor de besluitvorming door [het daartoe bevoegde orgaan]. Bij goedkeuring zullen de documenten worden uitgewerkt tot een definitief ontwerp en tekeningen om vervolgens de aanbesteding te kunnen starten voor de realisatie.

Met één dienstverlener wordt een overeenkomst aangegaan.'

1.4. Leeswijzer

(...) Als onderdeel van dit aanbestedingsdocument worden er ook diverse bijlagen ter beschikking gesteld. Deze maken onlosmakelijk deel uit van de aanbestedingsdocumenten. (...)'

2. Technische specificaties en uitvoeringsvoorwaarden

2.1. Situatieschets

[Aanbesteder] is voornemens om nieuwbouw van een "volledig houten ecologische gymzaal" te realiseren met een zo laag mogelijke ecologische footprint. Deze gymzaal dient te voldoen aan:

- De voorschriften en richtlijnen van de KVLO, dit betreft minimale eisen,
- Handboek "huisvestingbewegingsonderwijs" van de KVLO 2019.
- De richtlijnen van "inclusie", dit houdt in dat voor een ieder het gebouw toegankelijk is.
- Geldend bouwbesluit (zie bijlage 3 "Info omtrent bouwafstand tot spoor").
- Bestemmingsplan wijziging d.d. 14 december 2020 [Aanbesteder] (bijlage 5 "Bestemmingsplan gymzaal [Naam gymzaal] dec. 2020).
- Veiligheidseisen Rijkswaterstaat, bepalen Basisnetafstanden/ bouwen naast spoor;

<https://www.infomil.nl/onderwerpen/veiligheid/basisnet/@147229/bepalen/>

(...)'

2.2. Scope van de opdracht

De opdracht bestaat uit de volgende onderdelen:

- Voorlopig ontwerp en definitief ontwerp,
- Bestek en bestektekeningen,
- Details,
- Kortom complete verzorging welstand t/m. omgevingsvergunning en de daarbij behorende overleggen met het projectteam.
- Aanleveren benodigde aanbestedingsstukken, voor aanbesteding zijnde bouwkundig;
  - o Bestek,
  - o bestektekeningen,
  - o details,
  - o kleuren/materiaal staat;
- Het bijwonen van 6 st. bouwvergaderingen m.b.t. de architectuur, kleur en vormgeving,

Algemeen directievoering is door derden, deze worden door [Aanbesteder] aangesteld en aangestuurd, installatie adviseur en constructeur worden door [Aanbesteder] aangesteld en aangestuurd.

2.3. Programma van eisen

Kenmerken:

Snelle bouwtijd, circa 6 maanden of korter, te bewerkstelligen door af fabriek te bouwen met prefab bouwelementen, wanden en daken;

Kwaliteit: Bouwen voor de duur van minimaal 50 jaar;

Veel aandacht moet uitgaan naar: duurzaamheid, ecologisch bouwen, low footprint, Co2 opslag en toepassing van zoveel als mogelijke natuurlijke bouwmaterialen.

Dit voor algehele gezondheid gebruiker in relatie tot materiaaltoepassing en eenvoudige installaties, inclusief lage exploitatielasten op jaarbasis.

De insteek moet zijn dat de gebruikers met minimale kosten, maximale voldoening krijgen voor hun sport activiteiten. Het gehele gebouw moet van binnen en van buiten functioneel zijn, met een eenvoudige natuurlijke ecologische duurzame uitstraling. Waarbij de nadruk valt op toepassing van natuurlijke producten.

Gebouwworm:

- Plat dak;
- Bouwwijze, Houtbouw;
- Isolatie, middels natuurlijke isolatie producten, bijv. houtvezels;
- Isolatie waarde gevels en daken: minimaal $R_c = 8,0$
- Onderhoudsvriendelijk qua producten, binnen en buiten;
- Eenvoudige installaties;
- Gezonde natuurlijke bouwmaterialen;

Rekening te houden met:

- Trillingen, van naastliggend spoor, (deze dienen minimaal waarneembaar/ voelbaar te zijn in het gebouw);
- Veiligheidsvoorschriften bouwen naast spoor hanteren;
- Goede natuurlijke akoestiek in het gebouw conform KVLO voorschriften;
- Goede geluidswering, bedoeld hiermee:
  - o Zowel van binnen naar buiten;
  - o Als van buiten naar binnen;
- Specifieke voorwaarden die gesteld worden aan sportaccommodaties als sport;
- Specifieke voorwaarden op te nemen tot toegankelijkheid volgens inclusie;

- Toegang gebruikers, via elektronisch sluitsysteem, mogelijk via QR code, welk in een later stadium verder dient te worden uitgewerkt te samen met overige adviseurs;
- 4 m1. Afstand aan te houden tussen gebouw Handboogsportvereniging Rozen van Oranje;

Behoeftestelling Gymzaal [...] in netto m2. (e.e.a. conform voorschriften KVLO)

- Zaal 15,4 x 26 400,40 m2.
  - Toestellenberging 80 m2.
  - Kleedruimte heren 25 m2.
  - Kleedruimte dames 25 m2.
  - Douches heren 15 m2.
  - Douches dames 15 m2.
  - Docenten/trainer ruimte 15 m2 (incl. douche)
  - Toiletten openbaar (2 st.) 8 m2.
  - Miva toilet 1 st. 4 m2.
  - Buitenberging 25 m2.
  - Entreehal 5 m2.
  - Werkkast 4 m2.
  - Meterkast 1 m2.
- Totaal netto m2. 622,4 m2.

Kort samengevat gevraagde in hierboven omschreven:

- Duurzaam gebouw;
  - Circulair bouwen;
  - Houtbouw als pré;
  - Toepassing van natuurlijke materialen binnen, als zowel buiten;
  - Ecologisch bouwen;
  - CO2 opslag in gekozen materialen;
  - Eenvoudige snelle bouwwijze;
  - Eenvoudige installaties;
  - Goede akoestiek binnen;
  - Goede geluidwering m.b.t. geluid van binnen naar buiten en buiten naar binnen;
  - Eenvoudig in beheer en onderhoud;
  - Lage onderhoudskosten in zijn totaliteit;
  - Eenvoudige bediening gebouw door de gebruikers;
  - Energiezuinig, zoveel als mogelijk op jaarbasis energie neutraal.
- (...)'

'3. Geschiktheid en gunningsprocedure

3.1. Algemeen

(...)

De inschrijving bestaat uit:

Een eenvoudig structuurontwerp (met duidelijke ruimte indeling) voor een gymzaal,

met een zaal ter grootte van: **afmeting netto zaal 26 x 15,4 x 5,5 (l x b x h)** genoemde maten zijn inwendige netto maten t.b.v. sporten

De totale oppervlakte van de gymzaal, **circa: 778 m2 BVO** met een sober en een doelmatig af-bouwniveau, ook in hout, m.u.v. 'natte groepen'.

(...)'

'3.3. Gunningscriteria

De inschrijving wordt beoordeeld op basis van de beste prijs – kwaliteitverhouding.

(...)'

Gunnings-criterium	Hoofdcriteria	Weging	Sub criteria	Te behalen punten
PKV	Prijs	30	Inschrijfprijs	100 punten
	Kwaliteit	70	Ruimtelijke inpassing functies	30 punten
			Esthetische vormgeving/ Architectonische kwaliteit	30 punten
			Bouwkundig onderhoud en duurzaamheidsambitie	40 punten

3.3.1. Prijs

De prijs wordt beoordeeld op basis van het ingevulde inschrijfbiljet. Uw aanbieding (honorarium) is zonder installatie adviseur, constructeur en overige adviseurs.

Het inschrijfbiljet is toegevoegd als bijlage 7. Het biljet is opgesteld per fase; op deze wijze kan er per fase worden afgerekend.

De maximale inschrijfprijs bedraagt € 35.000 en resulteert in 0 punten op het onderdeel prijs. De minimale inschrijfprijs bedraagt € 15.000 en resulteert in 100 punten op het onderdeel prijs. De tussenliggende waarden scoren naar evenredigheid, afgerond op twee decimalen.

Een inschrijving met een inschrijfprijs die hoger is dan de voornoemde maximale inschrijfprijs voldoet niet aan de vereisten en wordt uitgesloten van deelname aan deze aanbesteding. Een inschrijving die lager is dan de voornoemde minimale inschrijfprijs wordt niet extra gewaardeerd, anders dan met het maximaal te behalen punten op het onderdeel prijs.'

- 3.3. Bijlage 2 bevat normen van de KLVO (Koninklijke Vereniging van leraren voor lichamelijke opvoeding) voor gymnastieklokalen en sportzalen voor schoolgebruik. In de bijlage zijn onder meer normen te vinden ten aanzien van de afmetingen van de sportzaal en aanverwante ruimtes, materiaal voor (binnen)wanden en vloeren en de akoestiek, ventilatie en verlichting van de sportruimte.
- 3.4. Bijlage 4 bevat een rapport 'externe veiligheid' van de omgevingsdienst in de regio van aanbesteder. Het rapport is opgesteld omdat de beoogde sporthal in de nabijheid van het spoor is gelegen en op het betreffende spoor gevaarlijke stoffen worden vervoerd. De afstand van de sportzaal in relatie tot het spoor brengt daardoor een extra risico met zich mee. Ter voorkoming van calamiteiten moet, zo blijkt uit het rapport, de uitwendige gevelconstructie van het gebouw aan de zijde van de risicobron worden uitgevoerd als een brandwerende constructie van 60 minuten. De omgevingsdienst adviseert daarom de uitwendige gevelconstructie uit te voeren als een blinde, betonnen gevelconstructie.
- 3.5. Bijlage 7 bevat het inschrijvingsbiljet. In het document wordt gevraagd een vergoeding op te geven ten aanzien van de werkzaamheden voor het voorontwerp (VO) én een vergoeding voor de werkzaamheden voor het Definitief Ontwerp (DO), bestek, tekeningen etc..
- 3.6. Ondernemer heeft aanbesteder in meerdere inlichtingenrondes gewezen op het ontbreken van een duidelijk omschreven bouwbudget voor de opdracht, en vragen gesteld over de hoogte van inschrijfsom, de toetsing van de financiële haalbaarheid van het in te dienen ontwerp en de aard omvang van de opdracht.

- 3.6.1. In inlichtingenronde 1 d.d. 1 februari 2023 zijn hierover de volgende vragen en antwoorden opgenomen. De Commissie geeft een aantal van deze vragen en antwoorden verkort weer:

Vraag 9: Onder 1.2 en 2.2 worden verschillende diensten gevraagd. Kan [Aanbesteder] hier eenduidig in zijn?

Antwoord vraag 9: Voor de aard, omvang en duur van de overeenkomst wordt verwezen naar hoofdstuk 2 van het aanbestedingsdocument en de bij deze nota van inlichtingen toegevoegde conceptovereenkomst (bijlage 9). Aanvullend hierop: Opdrachtnemer stelt een VO op. Na beoordeling van het VO door het projectteam, wordt het VO ter goedkeuring voorgelegd aan [daartoe bevoegde orgaan]. Na goedkeuring van [het daartoe bevoegde orgaan] wordt het proces conform paragraaf 2.2 van de aanbestedingsleidraad vervolgd.

Vraag 12: Wat is het bouwbudget excl. BTW voor de realisatie van het bouwkundige deel van de gymzaal (excl. terrein, installaties en inrichting)?

Antwoord vraag 12: Op dit moment is er nog geen definitief vastgesteld bouwbudget. In 2019 is er middels een raadsbesluit een krediet verstrekt voor de bouw van de gymzaal. Dat besluit is openbaar. Gezien marktontwikkelingen is het krediet naar verwachting niet meer toereikend. Na het vaststellen van het VO zal er daarom op basis van een financiële doorrekening aanvullend krediet worden aangevraagd bij [het daartoe bevoegde orgaan].

Vraag 13: Indien er geen bouwkosten worden gedeeld, zoals in de eerdere aanbestedingsprocedure, kan het zijn dat het de indiening(-en) financieel onhaalbaar blijkt. Op welk moment wordt de financiële haalbaarheid getoetst?

Antwoord vraag 13: Bij het vaststellen van het VO door het projectteam vindt er een financiële doorrekening plaats.

Vraag 15: Wat is de procedure als het VO niet wordt goedgekeurd door [het daartoe bevoegde orgaan]?

Antwoord vraag 15: Voor zover nu bekend zal dit voor vertraging in het proces zorgen. De specifieke procedure zal t.z.t. bepaald moeten worden.

Vraag 21: (...) Hoe zijn de maximale en minimale inschrijfprijzen tot stand gekomen?

Antwoord vraag 21: De tarieven zijn getoetst op recente, soortgelijke projecten van [aanbesteders].

Vraag 22: Kan het zijn dat de complexiteit van de opgave, bouwen aan het spoor icm de wens voor een volledig houten ecologische gymzaal en de daarbij behorende verantwoordelijkheden van een architect, onderschat zijn? Graag een antwoord met onderbouwing.

Antwoord vraag 22: Nee, dit is niet onderschat. De aanbestedende dienst gaat uit van de expertise van alle betrokkenen/architecten en zijn of haar deskundigheid.

- 3.6.2. In inlichtingenronde 2 d.d. 16 februari 2023 zijn hierover de volgende vragen en antwoorden opgenomen. De Commissie geeft deze vragen en antwoorden verkort weer:

Vraag 29: (...) Met het architecten-honorarium, wat u in de nota van inlichtingen dd. 01-02-2023 limiteert tussen €15000,- en €35000,- excl. BTW, stelt u dat het honorarium binnen de 1 à 2% van het in 2019 verstrekte krediet moeten vallen. U geeft zelf al aan dat het krediet hoger zal komen te liggen; 'Gezien marktontwikkelingen is het krediet naar verwachting niet meer toereikend' (vraag 12 n.v.i). Dat maakt dat de percentages nog lager komen te liggen dan de 1 à 2%. Gezien de duurzaamheidseisen van de [Aanbesteder] en alle van toepassing zijnde wet- en regelgeving valt complexiteit van deze opgave binnen gemiddeld tot hoog (BNA urenindicator). Desalniettemin eist u dat de architect zich aan de CAO houdt met de daarbij behorende financiële verplichtingen. Hiermee vraagt u wederom om het onmogelijke. U geeft aan dat de tarieven zijn getoetst op recente, soortgelijke projecten van [aanbesteder]. Dan heeft u vast een beeld van de globale tijdsbesteding van de architect bij een dergelijke opdracht. Geeft u mij aan waar u mee gerekend heeft (aantal uren) en hoe de werkzaamheden en de kosten van de architect zich verhouden tot die van een [...] projectleider, een constructeur en overige adviseur.'

Antwoord vraag 29: (...) In paragraaf 3.3.1 van het aanbestedingsdocument is helder verwoord dat de minimale inschrijfsom € 15.000 bedraagt en de maximale inschrijfsom € 35.000. In de Nota van Inlichtingen zijn geen vragen gesteld over de hoogte van deze bedragen. Evenmin is door de aanbestedende dienst aangegeven dat het honorarium (en daarmee de inschrijfsom) binnen 1 tot 2 % van het budget uit 2019 moet vallen. Enkel is aangegeven dat in 2019 door [het daartoe bevoegde orgaan] een budget voor de bouw is vrij gemaakt en dat dit budget hoogstwaarschijnlijk niet afdoende zal blijken te zijn. Om die reden zijn de werkzaamheden in onderhavige opdracht verdeeld in twee fasen en zal na fase 1 (het opstellen van een Voorlopig Ontwerp) extra budget worden gevraagd aan [het daartoe bevoegde orgaan] indien dat nodig blijkt te zijn. Een extra budget is immers pas vrij te maken indien meer bekend is over de daadwerkelijke bouwkosten, die in grote mate afhankelijk zijn van het opgestelde ontwerp. Zoals bij vraag 30 ook vermeld, is het bouwbudget dan ook niet relevant om in dit stadium een inschrijfsom voor de uit te voeren werkzaamheden op te kunnen stellen. Evenmin is daarmee gesteld dat door de maximale inschrijfsom het voor inschrijvers onmogelijk is om zich aan de van toepassing zijnde wet- en regelgeving op arbeidsrecht te houden. De werkzaamheden en kosten van een gemeentelijk projectleider, een constructeur en de overige adviseurs zijn evenmin relevant en niet noodzakelijk om een inschrijfsom op te stellen voor de uit te voeren werkzaamheden. Aanbestedende dienst ziet dan ook geen enkele aanleiding om deze gegevens bekend te maken, voor zover zij al over deze gegevens beschikt.'

Vraag 30: (...) Het is onduidelijk wat u bedoeld met prijs - kwaliteitverhouding:

* Bedoeld u met prijs de bouwkosten van de gymzaal? Hierop wil ik opmerken dat u aangeeft in de 1e nota, vraag 12 dat het krediet uit 2019 niet toereikend zal zijn en dat het totale krediet pas wordt vastgesteld na het vaststellen van het VO. Dat maakt het voor u onmogelijk te toetsen op beste prijs - kwaliteitverhouding.

*Bedoeld u met prijs het honorarium van de architect? Dan kiest u er voor géén bouwbudget te delen aangezien het vastgestelde krediet te achterhalen is maar de aanvulling hierop niet. Daarmee stelt u dat het bouwbudget oneindig of irrelevant is (dat is uiteraard een onverdedigbaar standpunt op het moment dat u, zoals u schrijft, bij het [het daartoe bevoegde orgaan] om aanvullend krediet gaat vragen). Vervolgens vraagt u om een visie welke u maximaal beoordeelt op het moment dat door de architect 'veel extra meerwaarde geboden ten aanzien van de minimaal te beschrijven punten en/of extra aangeboden aspecten die bijdragen aan de wens/doelstelling' wordt (pag. 15 AB, BIZOB-2022-HEE-EER-00613). Aansluitend schrijft u (pag. 16 AB, BIZOB-2022-HEE-EER-00613): 'Het ingediende aanbod op de subcriteria (invulling van de kwaliteitsaspecten) wordt onderdeel van de overeenkomst. Tijdens de uitvoering wordt expliciet getoetst of de opdrachtnemer ook

daadwerkelijk de gedane toezeggingen nakomt. De opdrachtnemer zal hier aan meewerken'. Hier wordt de architect voor een onmogelijke opgave gezet: er is geen budget bekend, je mag het mooiste ontwerp maken, we houden je aan je toezeggingen (meewaarden en extra aangeboden aspecten) en vervolgens bepalen we het budget (realistisch tot krap, gezien de tijd waar we in leven) en o ja, we houden je dus aan je je toezeggingen. Kortom; beide leeswijzen brengt u in de problemen te toetsen op beste prijs - kwaliteitverhouding. U dient uw beoordelingscriteria aan te passen en een andere omschrijving voor op te nemen, waardoor een objectieve beoordeling mogelijk wordt.

Antwoord vraag 30: Zoals beschreven in het aanbestedingsdocument wordt de opdracht gegund aan de inschrijver met de beste prijs-kwaliteitsverhouding. In paragraaf 3.3. van het aanbestedingsdocument is nader uitgewerkt op basis van welke criteria bepaald wordt welke inschrijving de beste prijskwaliteitsverhouding heeft. Er wordt gebruik gemaakt van de gewogen factor methode, prijs telt voor 30% mee en de geboden kwaliteit voor 70%. In paragraaf 3.3.1 is vervolgens nader uitgewerkt hoe de inschrijfsom (en dus de prijs) tot stand dient te komen. Het betreft het honorarium voor de uit te voeren werkzaamheden, exclusief installatie adviseur, constructeur en overige adviseurs. De uit te voeren werkzaamheden blijken tevens duidelijk uit het aanbestedingsdocument (en bijlage 7 Inschrijfbiljet) en betreffen alle werkzaamheden die nodig zijn voor het opstellen van een Voorlopig Ontwerp en alle werkzaamheden die nodig zijn voor de daaropvolgende fase (waaronder het Definitief Ontwerp, bestek en tekeningen) om te komen tot een omgevingsvergunning (zie paragraaf 2.2. van het aanbestedingsdocument). Naar de mening van de aanbestedende dienst is het voor iedere normaal oplettende en goed geïnformeerde inschrijver mogelijk om op basis van de opgave van de uit te voeren werkzaamheden een honorarium vast te stellen en deze als inschrijfsom in te dienen. (...)

- 3.7. Vanwege de vele vragen in de nota's van inlichtingen heeft aanbesteder de termijn van inschrijven van 10 februari 2023 verschoven naar 27 februari 2023. Ondernemer heeft, in tegenstelling tot de overige twee genodigden, geen inschrijving ingediend.
- 3.8. Ondernemer heeft op 10 maart 2023 een klacht in bij de Commissie ingediend (zie paragraaf 4 hierna). Als bijlage bij de klacht heeft ondernemer een brief gevoegd met als datering 4 maart 2023. De brief is gericht aan aanbesteder en bevat een omschrijving van de klacht van ondernemer betreffende de onderhavige aanbesteding. Aanbesteder heeft aan de Commissie gemeld dat hij deze brief nooit heeft ontvangen. De Commissie heeft vervolgens aanbesteder verzocht de brief van 4 maart te beschouwen als officiële klacht aan het klachtenmeldpunt van aanbesteder en daarop te reageren, zodat de Commissie de klacht die aan haar is gericht vervolgens in behandeling kan nemen. Het reglement van de Commissie (artikel 9 lid 1 sub a en b) schrijft voor dat de Commissie een klacht enkel in behandeling kan nemen wanneer klager de klacht eerst heeft voorgelegd bij aanbesteder. Aanbesteder heeft besloten de procedure met 6 weken op te schorten.
- 3.9. Op 29 maart 2023 heeft aanbesteder zijn reactie aan ondernemer op diens klacht van 4 maart 2023 verzonden. Een dag later heeft aanbesteder daaraan toegevoegd dat gezien het feit dat ondernemer niet heeft ingeschreven op onderhavige aanbesteding, hij in de ogen van aanbesteder geen belanghebbende meer is in de procedure en om die reden ook niet meer zal worden geïnformeerd over het vervolg van de procedure.
- 3.10. Ondernemer heeft vervolgens op 7 april 2023 per mail gereageerd op de bovenstaande reactie van aanbesteder. Hierin legt ondernemer uit waarom aanbesteder zijn vragen in beide inlichtingenrondes niet of niet voldoende heeft beantwoord.

Aanbesteder heeft deze mail van ondernemer beantwoord middels een mail van 23 mei 2023 waarin hij zijn stelling herhaalt dat ondernemer geen belanghebbende meer is in de lopende procedure.

- 3.11. Op 26 juni 2023 heeft aanbesteder zijn reactie op de klacht bij de Commissie ingediend. De Commissie begrijpt dat aanbesteder de opdracht inmiddels op 11 juli 2023 definitief heeft gegund.

4. Waar komt de klacht in de kern op neer?

- 4.1. Ondernemer klaagt dat de aanbestedingsprocedure gebreken vertoont omdat aanbesteder de vragen in de nota's van inlichtingen niet of niet voldoende heeft beantwoord. Ondernemer stelt dat hetzelfde gebrek met dezelfde oorzaak zich eerder heeft voorgedaan in de aanbestedingsprocedure die voorafging aan de huidige procedure. Het gebrek in deze eerdere procedure was aanleiding voor de voorzieningenrechter Oost-Brabant aanbesteder te bevelen de lopende procedure te staken en (wanneer aanbesteder de opdracht nog wenste te gunnen) een nieuwe met waarborgen omklede procedure te doorlopen waarbij ook ondernemer mee zou mogen doen (Vzr. Rb. Oost-Brabant, 26 oktober 2022, C/01/3832055/KG ZA 22-330, ECLI:NL:RBOBR:2022:5518). Ondernemer klaagt dat aanbesteder nu wederom een niet met waarborgen omklede procedure doorloopt.
- 4.2. De Commissie begrijpt dat alle vragen in de beide nota's van inlichtingen door ondernemer zijn gesteld. Uit deze vragen van ondernemer en diens klacht van 4 maart 2023 leidt de Commissie twee het meest in het oog springende klachten af, die de Commissie hieronder als afzonderlijke klachtonderdelen zal behandelen.
  - 4.2.1. Allereerst klaagt ondernemer dat aanbesteder in deze procedure geen definitief bouwbudget heeft afgegeven. Hierdoor kan ondernemer, zo stelt hij, de omvang van de opdracht niet goed overzien en kan hij als gevolg daarvan geen inschrijfsom vaststellen voor de werkzaamheden die worden verlangd.
  - 4.2.2. Ten tweede vreest ondernemer dat hij de opdracht niet kan uitvoeren voor de prijs die aanbesteder voor deze aanbesteding in gedachten heeft. De Commissie ziet beide onderdelen als kern van de klacht.
- 4.3. De stellingen van aanbesteder worden, voor zover relevant, betrokken in de onderbouwing van het advies.

5. Hoe luidt de onderbouwing van dit advies?

- 5.1. De Commissie stelt vast dat aanbesteder op 16 januari 2023 een drietal ondernemers heeft uitgenodigd in te schrijven op een meervoudig onderhandse aanbesteding. Op deze procedure zijn onder andere de volgende bepalingen van toepassing: Deel 1 van de Aw 2012 en de Gids Proportionaliteit (3e herziene versie die op 1 januari 2022 in werking is getreden).

In behandeling nemen klacht

- 5.2. De Commissie zal zich allereerst uitlaten over de vraag of zij de onderhavige klacht in behandeling kan nemen. Ondernemer heeft niet ingeschreven op deze aanbesteding en aanbesteder stelt dat hij daardoor geen belanghebbende meer is in deze aanbesteding. De Commissie overweegt in dat verband het volgende.
- 5.3. De Commissie ziet in haar reglement geen beperking ten aanzien van het in behandeling nemen van een klacht van een ondernemer die niet heeft ingeschreven. Daarnaast speelt in de onderhavige zaak juist dat ondernemer het doen van een

inschrijving achterwege heeft gelaten vanwege door hem gestelde gebreken in de aanbestedingsprocedure. De Commissie zal daarom de klacht in behandeling nemen.

Klachtonderdeel 1 – geen definitief bouwbudget afgegeven

- 5.4. Ondernemer klaagt dat aanbesteder in deze procedure geen definitief bouwbudget heeft afgegeven. Hierdoor zou ondernemer de omvang van de opdracht niet goed kunnen overzien en zou hij als gevolg daarvan geen inschrijfsom kunnen vaststellen voor de werkzaamheden die voor het voorontwerp (VO) en definitief ontwerp (DO), inclusief onder meer bestek en tekeningen, worden verlangd.
- 5.5. Uit de antwoorden op vraag 12 en 29 uit de nota's van Inlichtingen blijkt dat de reden dat aanbesteder geen definitief bouwbudget kan afgeven, gelegen is in het feit dat het middels een raadsbesluit in 2019 toegekende krediet van om en nabij € 1.500.000, wegens de huidige marktontwikkelingen niet toereikend zal blijken te zijn voor de huidige aanbesteding. Aanbesteder heeft er daarom voor gekozen aan de hand van het VO van de winnend inschrijver een financiële doorrekening te laten plaatsvinden op grond waarvan de uiteindelijke bouwkosten kunnen worden bepaald. Op basis van de berekening van de uiteindelijke bouwkosten kan aanbesteder vervolgens bij de [het daartoe bevoegde orgaan] extra krediet aanvragen. Ondernemer stelt dat het feit dat extra krediet bij [het daartoe bevoegde orgaan] moet worden aangevraagd ook kan betekenen dat het extra krediet niet zal worden verleend. Wat de gevolgen daarvan zijn weet hij niet. Deze onzekerheid maakt volgens ondernemer dat hij onvoldoende richting krijgt om een realistische inschrijfsom te bepalen voor zowel het VO als het DO.
- 5.6. Aanbesteder stelt dat hij bij de uitvraag van de opdracht nog niet in staat is het definitieve bouwbudget vast te stellen, zoals is geantwoord op vraag 12 en 29. Volgens aanbesteder is het definitieve bouwbudget niet relevant om een inschrijfsom voor de uit te voeren werkzaamheden op te kunnen stellen. Inschrijvers kunnen prima enkel op basis van de opgave van de uit te voeren werkzaamheden een inschrijfsom indienen.
- 5.7. De vraag die naar het oordeel van de Commissie moet worden beantwoord is: Maakt het feit dat aanbesteder op het moment van de uitvraag van de opdracht nog geen definitief bouwbudget kan aangeven, dat ondernemer niet kan inschrijven op de opdracht?

Toetsingskader

- 5.8. Hoewel de Aanbestedingswet voor de meervoudig onderhandse procedure weinig regels stelt, stelt de Aanbestedingswet ten aanzien van een meervoudig onderhandse procedure wel dat een aanbestedende dienst bij gebruikmaking van deze procedure inschrijvers op gelijke wijze dient te behandelen; zie artikel 1.15 lid 1 Aw 2012. Uit de Europese rechtspraak volgt dat het beginsel van gelijke behandeling eveneens tot transparantie verplicht opdat de naleving van het beginsel van gelijke behandeling kan worden gecontroleerd (zie het Succhi di Frutta-arrest van 29 april 2004, ECLI:EU:C:2004:236, C-496/99, randnummers 108-109). De Hoge Raad heeft in zijn arrest van 25 maart 2016 (ECLI:NL:HR:2016:503, HLA BV/het Kadaster, randnummer 4.2.2) dit uitgangspunt van de Europese rechter bekrachtigd specifiek ten aanzien van de meervoudig onderhandse procedures: 'Indien een aanbestedende dienst kiest voor de vrijwillige nationale aanbesteding of de meervoudig onderhandse procedure dan zijn de uitgangspunten gelijkheid en transparantie van toepassing.'

- 5.9. Het staat een aanbesteder in beginsel vrij te bepalen wat hij wil inkopen. Wanneer slechts enkele spelers op de markt aan de inkoopbehoefte kunnen voldoen, betekent dat nog niet per definitie dat de aanbesteder handelt in strijd met het beginsel van gelijke behandeling (zie onder meer Advies 476, ov. 5.3.6 met vindplaatsen aldaar en Advies 674 ov. 4.3.2).
- 5.10. Het object van een aanbesteding dient voldoende bepaalbaar te zijn. Het Europese Hof van Justitie heeft in zijn arrest van 4 oktober 2004 geoordeeld dat de beginselen van gelijkheid en transparantie vereisen dat een aanbestedende dienst het voorwerp van de opdracht voldoende duidelijk in de aanbestedingsstukken bepaalt (HvJ EG 14 oktober 2004, zaak C-340/02, Commissie/Frankrijk, r.o. 34–35). Ook de Hoge Raad onderschrijft dat de beoogde transparantie en gelijke behandeling van inschrijvers zou worden doorkruist wanneer het object van de aanbesteding onvoldoende is bepaald (HR 25 januari 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD6097, BR 2002/152 m.nt. H. Nijholt, r.o. 3.2-3.3.2). Volgens de voorzieningenrechter Rechtbank Gelderland is in het kader van de voldoende bepaalbaarheid van de opdracht en de daarmee samenhangende beginselen van gelijkheid en transparantie (in geval van een openbare procedure) van belang hoe de aanbesteding is ingericht (Vzr. Rb. Gelderland, 6 mei 2015, ECLI:NL:RBGEL:2015:3398, r.o. 4.5-4.6). Zie ook onder meer Advies 497 (overweging 5.2.1), Advies 480 (overweging 5.3.10), Advies 545 (overweging 5.2.2) en 659 (overweging 4.8.5). Inschrijvers moeten genoeg houvast hebben om een verantwoorde inschrijving te kunnen doen. Het voorwerp van de opdracht dient zodanig gespecificeerd te zijn dat een vergelijking van de inschrijvingen mogelijk is.
- 5.11. In een uitspraak van voorzieningenrechter Rechtbank Gelderland (Vzr. Rb. Gelderland, 30 augustus 2023, ECLI:NL:RBGEL:2023:5120, r.o. 4.10 en 4.11) dat bekrachtigd is door een arrest van het hof Arnhem-Leeuwarden (Hof Arnhem-Leeuwarden, 14 november 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:9659, r.o. 4.13) oordeelde de rechter dat de onzekerheid die aanbesteder in de aanbesteding had verdisconteerd over de mogelijke opsplitsing van de onderneming van aanbesteder in een Nederlandse en Duitse tak, niet in strijd was met het gelijkheids- en transparantiebeginsel. De splitsing zou mogelijk een materiele wijziging van de omvang van de opdracht tot gevolg hebben, maar was niet zeker op het moment van aanbesteden. Daarom werd inschrijvers gevraagd zich onvoorwaardelijk akkoord te verklaren met de mogelijke splitsing. Eiser stelde dat hij als gevolg van deze onzekerheid niet goed in staat was om een realistische inschrijving te doen. Volgens het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden was geen sprake van strijd met het gelijkheids- en transparantiebeginsel, omdat de onzekerheid over de omvang van de opdracht voor alle inschrijvers gold en aanbesteder voldoende aannemelijk had gemaakt dat een objectieve rechtvaardiging bestond voor het verdisconteren daarvan en hij deze onzekerheid met de deelnemers van de aanbesteding had gecommuniceerd.

Is de opdracht voldoende bepaald?

- 5.12. Allereerst overweegt de Commissie dat het enkele feit dat aanbesteder een onzekerheid in zijn aanbesteding heeft verdisconteerd, waarvoor een rechtvaardiging bestaat, in dit geval: de onzekerheid over het verdere verloop van de opdracht na de financiële doorrekening van het VO van de winnend inschrijver, niet zonder meer betekent dat inschrijvers geen realistische inschrijving kunnen doen. Wanneer aanbesteder zijn onzekerheid op transparante wijze en in overeenstemming met de beginselen van gelijkheid in de aanbesteding kenbaar maakt, hoeft dit, in principe en afhankelijk van het voorwerp van de opdracht, geen beletsel te vormen om een juiste inschrijving te kunnen doen (zie 5.11 hierboven). Zo is het bijvoorbeeld toegestaan gebruik te maken van eenzijdige opties, die afhankelijk zijn gesteld van voorwaarden die buiten de invloedssfeer liggen van inschrijvers waardoor het voor hen onzeker is of de optie zal worden gebruikt in de uitvoering.

Voorwaarde daarvoor is overigens dat deze opties uitdrukkelijk in de aanbestedingsstukken worden vermeld (zie artikel 2.15 lid 2 Aw 2012).

- 5.13. In paragraaf 1.3 van het aanbestedingsdocument geeft aanbesteder aan dat het VO zal worden gebruikt voor de besluitvorming door het daartoe bevoegde orgaan. Uit de antwoorden op vragen 12, 13 en 29 in de nota's van inlichtingen blijkt dat aanbesteder aan de hand van het VO een financiële doorrekening zal verrichten, omdat de uiteindelijke bouwkosten in grote mate afhankelijk zijn van het opgestelde VO. Aanbesteder vraagt aldus eerst een VO uit en wenst aan de hand van dat VO en de daaropvolgende financiële doorrekening te bepalen wat de uiteindelijke bouwsom zal zijn en of hij op grond daarvan een extra krediet voor de bouw van de gymzaal zal moeten aanvragen. Uit bovengenoemde paragraaf 1.3 van het aanbestedingsdocument blijkt dat hiertoe een besluit van het daartoe gevoegde orgaan noodzakelijk is. De Commissie begrijpt uit de antwoorden 12 en 29 in de nota's van inlichtingen dat aanbesteder ervan uitgaat dat [het daartoe bevoegde orgaan], gezien de huidige marktontwikkelingen, goedkeuring zal verlenen voor het extra krediet. Uit het antwoord van aanbesteder op vraag 15 in de nota van inlichtingen begrijpt de Commissie echter ook dat het daartoe bevoegde orgaan de financiële haalbaarheid van het VO zal toetsen, hetgeen er wellicht toe kan leiden dat het betreffende orgaan geen goedkeuring verleent aan het verzoek om extra krediet. Wat de gevolgen daarvan zijn kan aanbesteder nog niet voorzien zo blijkt uit het antwoord op vraag 15, maar in ieder geval zal het niet verlenen van goedkeuring leiden tot vertraging in het proces.
- 5.14. De Commissie overweegt dat het voor de redelijk geïnformeerde en normaal zorgvuldige inschrijver duidelijk moet zijn dat de (ontwerp)opdracht mogelijkwel niet zal worden voortgezet na het VO als, bijvoorbeeld, onvoldoende budget voor de realisatie beschikbaar wordt gesteld door het daartoe bevoegde orgaan. Ondanks deze onzekerheid vraagt aanbesteder inschrijvers een inschrijfsom in te dienen voor zowel het VO als het DO. Naar het oordeel van de Commissie is aanbesteder in de aanbestedingsstukken en zijn antwoorden op de gestelde vragen duidelijk geweest over deze gang van zaken.
- 5.15. Ondernemer heeft onvoldoende onderbouwd waarom deze gang van zaken het onmogelijk zou maken een inschrijving voor zowel het VO als het DO in te dienen. De Commissie begrijpt dat ondernemer vreest dat de financiële doorrekening aan de hand van het VO tot gevolgen kan leiden die ondernemer liever niet ziet, zoals het stopzetten van de opdracht omdat het daartoe bevoegde orgaan het VO, bijvoorbeeld, mogelijk als 'te luxe' zal bestempelen. De Commissie ziet niet in waarom de onzekere gevolgen van het besluit van het daartoe bevoegde orgaan, maakt dat geen inschrijving kan worden gedaan. Hoewel het op zichzelf juist is dat aanbesteder een onzekerheid in de aanbesteding heeft verdisconteerd ten aanzien van het verdere verloop van de opdracht ná het opstellen van het VO, ziet de Commissie geen principieel bezwaar tegen het aanbesteden van een deels onzekere opdracht. Aanbesteder heeft getracht zo transparant mogelijk te zijn over de gang van zaken en de objectieve voorwaarden op grond waarvan de opdracht al dan niet zal worden voortgezet. Naar het oordeel van de Commissie heeft aanbesteder de onzekerheid over de gang van zaken na gereedkomen van het VO overigens wel erg summier verwerkt in de aanbestedingsstukken, door slechts één zin daaraan te wijden in paragraaf 1.3 van het aanbestedingsdocument. Pas in antwoord op vragen bij nota van inlichtingen heeft aanbesteder meer duidelijkheid verschaft. De Commissie acht die handelwijze onnodig intransparant. Het had op de weg van aanbesteder gelegen de informatie die in de nota's van inlichtingen is verstrekt direct in het aanbestedingsdocument te verwerken. Niettemin heeft ondernemer onvoldoende onderbouwd waarom de in de aanbesteding verdisconteerde onzekerheid in de weg zou staan aan het doen van een inschrijving.

- 5.16. Om een goede en verantwoorde inschrijving te kunnen doen is het van belang dat aanbesteder het voorwerp van de opdracht voldoende bepaalt. De inrichting van de aanbesteding is daarbij leidend. Ondernemer stelt dat het feit dat de definitieve bouwsom niet wordt meegedeeld aan het doen van een verantwoorde inschrijving in de weg zou staan, omdat inschrijvers onvoldoende houvast zou worden geboden. Volgens ondernemer zijn kwaliteit, haalbaarheid en budget altijd aan elkaar gekoppeld.
- 5.17. Naar het oordeel van de Commissie maakt het ontbreken van de definitieve bouwsom niet dat automatisch sprake is van een onvoldoende bepaalde opdracht. De hoogte van de definitieve bouwsom kan een belangrijk element zijn voor het bepalen van de omvang van een ontwerp-opdracht van een architect, maar niet is uitgesloten dat de omvang van een opdracht ook aan de hand van andere richtinggevende elementen kan worden bepaald. Aanbesteder heeft in dit geval een bandbreedte bepaald voor het honorarium van de architect voor de gehele opdracht en de inhoud van de opdracht nader beschreven in het programma van eisen met bijlagen (zie onder 3.2 hierboven). Ondernemer heeft niet onderbouwd waarom die door aanbesteder verstrekte richtinggevende elementen niet toereikend zouden zijn voor het komen tot een inschrijving en de definitieve bouwsom daarvoor noodzakelijk is. Het oordeel van de Commissie is dan ook dat ondernemer zijn bezwaar in dit klachtonderdeel onvoldoende heeft onderbouwd. De Commissie acht daarom dit klachtonderdeel **ongegron**d.

Klachtonderdeel 2 – proportionaliteit honorarium architect

- 5.18. Dit klachtonderdeel betreft het bezwaar van ondernemer dat aanbesteder een prijs vraagt voor de werkzaamheden van de architect die niet in verhouding staat de daadwerkelijk te verrichten werkzaamheden van de architect. Volgens ondernemer is de bandbreedte voor prijs die aanbesteder hanteert als honorarium voor de architect, gebaseerd op het oorspronkelijke in 2019 gereserveerde budget voor de opdracht (het krediet van € 1.500.000). Het honorarium voor de architect zou daarmee uitkomen op 1 à 2% van de waarde van deze oorspronkelijke (bouw)opdracht. Een ophoging van het toegekende krediet betekent volgens ondernemer dat de percentages voor de architect nog lager komen te liggen dan de 1 à 2%. Daarnaast speelt, volgens ondernemer, dat het een complexe aanbesteding betreft, die volgens de BNA-urenindicator qua complexiteit als gemiddeld of hoog wordt gekwalificeerd. Zo stelt aanbesteder een groot aantal duurzaamheidseisen en moet ondernemer aan veel wet- en regelgeving voldoen. Een en ander betekent, volgens ondernemer, dat van de architect het onmogelijke wordt gevraagd. Ondernemer vraagt zich af of aanbesteder de opdrachtwaarde voor de architect niet heeft onderschat, en verzoekt aanbesteder aan te geven met hoeveel uren voor de architect hij heeft gerekend voor deze opdracht.
- 5.19. Volgens aanbesteder zijn de door hem opgegeven maximale en minimale inschrijftarieven vooraf zorgvuldig getoetst aan de hand van recente soortgelijke projecten van aanbesteder. Bovendien heeft aanbesteder tijdens de voorbereiding van de aanbesteding een zorgvuldige raming opgesteld. Naar de mening van aanbesteder is het voor iedere normaal oplettende en goed geïnformeerde inschrijver mogelijk om op basis van de opgave van de uit te voeren werkzaamheden een honorarium vast te stellen en deze als inschrijfsom in te dienen. Dat dit mogelijk is blijkt uit het feit dat twee inschrijvingen zijn ingediend.
- 5.20. De vraag die naar het oordeel van de Commissie in dit tweede klachtonderdeel beantwoord moet worden is de volgende: Is de bandbreedte die aanbesteder heeft vastgesteld voor het honorarium van de architect in strijd met het proportionaliteitsbeginsel?

Toetsingskader

- 5.21. Artikel 1.16 lid 1 Aw 2012 bepaalt voor de meervoudig onderhandse procedure:
- 'Een aanbestedende dienst (...) stelt bij de voorbereiding van en het tot stand brengen van een overheidsopdracht (...) uitsluitend eisen, voorwaarden en criteria aan (...) de inschrijvingen die in een redelijke verhouding staan tot het voorwerp van de opdracht.'
- 5.22. In beginsel staat het een aanbestedende dienst vrij te bepalen welke prijs hij wil betalen voor een dienst, zoals het een ondernemer vrij staat te bepalen of hij voor de geboden prijs bereid is de gevraagde dienst te verlenen (zie Vزر. Rechtbank Midden-Nederland 30 januari 2019, ECLI:NL:RBMNE:2019:312, r.o. 4.19). Daarbij zal de aanbestedende dienst uiteraard wel de Aanbestedingswet 2012 in acht moeten nemen (zie Advies 499, overweging 5.4).

Is de bandbreedte voor prijs proportioneel?

- 5.23. De Commissie constateert dat ondernemer zijn klacht omtrent de vaststelling van het honorarium van de architect onderbouwt door te verwijzen naar de BNA-richtlijnen. Dit zijn de richtlijnen die de branchevereniging van Nederlands architecten (Branchevereniging Nederlandse Architecten) heeft opgesteld. De Commissie begrijpt uit het bezwaar van ondernemer dat de branchevereniging in haar richtlijnen architecten aanraadt om hun honorarium te laten berekenen aan de hand van een percentage van de bouwsom. Daarnaast begrijpt de Commissie dat de opdracht wat betreft complexiteit volgens de BNA-urenindicator als 'gemiddeld of hoog' zou moeten worden gekwalificeerd.
- 5.24. De Commissie constateert dat de richtlijnen van de BNA brancheafspraken betreffen die niet bindend zijn. De Commissie constateert bovendien dat de richtlijnen van de BNA niet openbaar toegankelijk zijn. De BNA vermeldt op haar website dat haar richtlijnen aanbevelingen zijn om een gezonde architectenselectie tot stand te brengen.
- 5.25. De Commissie overweegt dat het feit dat een prijs buiten een bandbreedte valt die in de richtlijnen van een branchevereniging zijn gegeven, niet betekent dat die prijs daarmee ook disproportioneel is. De richtlijnen van brancheverenigingen kunnen betekenisvol zijn bij beantwoording van de vraag of een geboden prijs proportioneel is, maar bieden een gezichtspunt en zijn niet bepalend. Proportionaliteit is maatwerk. Daarom zijn voor een proportionaliteitstoets de specifieke omstandigheden van het geval relevant. Ondernemer heeft ter onderbouwing van zijn klacht enkel verwezen naar de richtlijnen van de branchevereniging. Daarmee heeft ondernemer naar het oordeel van de Commissie zijn klacht onvoldoende onderbouwd. De Commissie acht dit klachtonderdeel **ongegron**d.

Ten overvloede: proportionele wijze van verstrekken inlichtingen

- 5.26. Ten overvloede raadt de Commissie aanbesteder aan in het vervolg zijn antwoorden op vragen in de nota van inlichtingen transparanter en zorgvuldiger te formuleren en daarbij zo veel als mogelijk algemene termen te vermijden. Voor een verdere beschrijving van het op rechtmatige en doelmatige wijze verstrekken van mededelingen en antwoorden bij nota van inlichtingen, verwijst de Commissie naar paragraaf 4.1 Gids Proportionaliteit.

6. Advies

De Commissie acht beide klachtonderdelen **ongegron**d.

Den Haag, 21 december 2023

Mr. G.R. Werkman-Bouwkamp Mr. M.C. Pinto Mr. dr. A.J. van Heeswijck

Voorzitter

Vicevoorzitter Commissielid